

φθαριμένον. Εἰς τὸν τοιοῦτον εἶναι μὴ τοιοῦτον. Καθότι οὔτε οἱ λησαί, οὔτε οἱ τύραννοι φονεύουσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπλῶς, ἀλλ' ἔνεκα τινος. ὃ ἔστιν οἱ μὲν λησαί πρὸς τὸ λαβεῖν ἀργύρια, οἱ δὲ τύραννοι διὰ τὸν φόβον τοῦ νὰ μὴν ἀπολέσωσι τὴν τυραννίδα. Ἡ φύσις, λέγει ὁ ληστής, με ἔκαμε διὰ νὰ ζῶ. ἐγὼ ἔχω χρεῖαν χρημάτων. μοι δεῖ οὐδεὶς. ὡς ἐγὼ πρέπει νὰ τὰ λάβω με οἷον τρόπον ἢ φύσις με ἐνώπλισεν. Ἡ θεία πρόνοια, λέγει ὁ τύραννος, με ἐδιόρισε κύριον τῶν ἀνθρώπων. οὗτος ἀντίκειται εἰς τὴν βουλήν τῆς θείας προνοίας. μεταχειρίζεται πάντα τρόπον τοῦ νὰ μ' ἀφαιρέσῃ τοῦτο τὸ θεῖον δῶρον, ὡς εἶναι ἄξιος θανάτου. Εἰς ἄλλος πάλιν τύραννος φονεύει τοὺς ἀνθρώπους ἔνεκα θρησκείας, πλὴν ἔχει ἄνευ τινος λόγου. Ἡ μὴ πρὸς τοὺς Θεοὺς, λέγει οὗτος, λατρεία εἶναι ὑβρις εἰς αὐτοὺς, ἀλλὰ πῶς ὁ ἀνθρώπος ὑβρίζων εἶναι ἄξιος τιμωρίας, ὅρα ἔτι πλέον ὁ τοῖς Θεοῖς ὑβρίζων. Ὡς πρὸς τοὺς λησὰς καὶ τυράννους ὁ φόβος εἶναι ὄχι πραγματικὸν κακόν, ἀλλὰ δοκόμενον ἀγαθόν, ἢ ἐρθέτερον εἰπεῖν πραγματικὸν ὄγαθόν. Εἰς τοῦτο λοιπὸν ἀχθέντες τοῦ πράγματος, ἢ λύσις ἢ θελεν εἶναι εὐκολωτάτη διὰ τοῦ ἀνωτέρου πορογράψου.

Οἱ λησαί λοιπὸν καὶ οἱ τύραννοι εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἰδανικοί (204). Οὗτοι λέγου ἐκτὸς ἑαυτῶν ἐσχυρίζονται ἅπαντας τοὺς λοιποὺς μὴ ἔντα, ἢ τὸ πολὺ γεγενημένους οἱ αὐτούς. Τί-θαυρασὲν λοιπὸν εἰς ἓνα ληστήν νὰ φονεύσῃ ἐν μὴ ὄν ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ εὐπυχίας, ἥτις, ὡς αὐτὸς νομίζει, δὲν προσγίνεται εἰς αὐτὸν ἄλλως, εἰρή διὰ τῶν χρημάτων; Ἡ-τὲ θαυρασὲν εἶναι εἰς ἓνα τύραννον.

νὰ φονεύτῃ ἅπαντας, ὑφ' ὧσιν ὑποπτεύεται τὴν ζωὴν
 αὐτοῦ ἢ ἐξουσίαν, ἢ ὧσιν δὲν σέβονται τοὺς Θεοὺς αὐ-
 τοῦ; "Αν-οί λησαι καὶ οἱ τύραννοι δὲν ἦσαν ἰδαϊκοί·
 ὅ ἔστιν ἂν οὗτοι ἐσοχάζοντο τοὺς ἀνθρώπους ὁμοίους ἑαυ-
 τοῖς· γὰρ εἰκόνα λέγω Θεοῦ δεδημιουργημένους (1)· ἢ
 ποτὲ δυνατὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀφ' ἑλῶσι τὴν ζωὴν αὐτῶν·
 ἐκεῖνοι λέγω, εἴτινες ἀδυνατοῦσι νὰ δημιουργήσωσι οὔτε
 μίαν ψίλλην ἢ ἐν χόρτον; "Οχι ἀναντιρρήτως. Εἶναι νὰ
 δίκαιον, ὅσοι ὑβρίζουσιν ἄνθρωπον καὶ μάλιστ' βασιλέα,
 νὰ τιμωρῶνται. Ἄλλ' - ὑπὸ τίνων; ὑπὸ τῶν μυρμηγκίων,
 ἢ ὑπὸ τῶν βασιλέων; Δῆλον ὅτι ἔχει ὑπὸ τῶν μυρμηγκ-
 ῶν. "Αν λοιπὸν καὶ ὁ μὴ λατρεύων τοὺς Θεοὺς τοῦ τυ-
 ράννου ἦν τωσὶ τι ἄξιος γῆϊνης, κολάσεως, τότε ἔχει ἄν-
 θρωποι· τούτῃσι σκώληκες τῆς γῆς· ἀλλ' αὐτοὶ οὗτοι οἱ
 Θεοὶ ἔπρεπε νὰ τὸν τιμωρήσωσι. Τοῦτο εἶναι ἀρπαγὴ τῆς
 θείας προνοίας, καὶ σαφὴς ὁμολογία τῆς ἐκείνων ἀδυνα-
 μίας· ὅ ἔστιν ὑβρις. Καθότι ἂν ὁ μὴ λατρεύων τοὺς Θεοὺς
 ἦναι τωόντι ἐπὶ τῆς γῆς ἄξιος θανάτου, καὶ οἱ Θεοὶ εὐν
 τὸν θανατῶσι· δῆλον, ὅτι ἔχουσιν οὐδεμίαν πρόνοιαν τῶν
 ὑπὸ Σελήνην. Καὶ ἔτι πλέον, ἂν εἶεν νὰ θανατωθῇ ὁ
 τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Θεῶν, θανατοῦται ὑπὸ τυράννου, ὁ
 τύραννος ἀρπάζει τὰ δικαιώματα τῶν Θεῶν, καὶ εἶναι ἀ-
 βεβῆς, ὡς ὦν ἀρπαξ τῆς θείας δυνάμεως καὶ κρίσεως.

Εἶναι δ' ἄξιον ἀπορίας, πῶς οἱ ἄνθρωποι ἀποροῦ-
 σι περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἰδαϊκῶν (αὐτόθι), ἐν ᾧ ἐν
 γένει ἡμεῖς ἅπαντες ἐσμὲν ἰδαϊκοί· ὅ ἔστι μεθερμηνεύ-
 μενον ἡμεῖς σοχαζόμεθα τοὺς ἄλλους μὴ ἄνθρώπους, καὶ
 μόνους ἡμᾶς αὐτοὺς ὄντα ἀθύπαρκα, ἀλλέως· ὅ ἔστιν

ἄν.— ἡμεῖς ἐσοχαζόμεθα αὐτοὺς ὁμοίους ἑαυτοῖς, ἢ ποτε δυνατὸν ὄχι μόνον νὰ ἀφέλωμεν τὴν ζωὴν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν περιουσίαν ἢ ὑπόληψιν; Ὡς οὖν ἡμεῖς ἰδανικοὶ, ἔπεται ἀναγκαίως νὰ νομίζωμεν τὰ κακὰ τῶν ἄλλων μὴ κακὰ, καὶ ἐπομένως ἕκαστος ἡμῶν νὰ τὰ πράττη ὡς μὴ τοιαῦτα.

Ἄν ὅμως τὰ βουλευτὰ καὶ ὀρεκτὰ μεγεθυνθῶσιν ὑπὸ τῆς φαντασίας, ὡς νὰ λάβωσι κρῆτος ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, τότε ἡ ὄρεξις καὶ ἡ ἐπιθυμία ἀλλάττουσιν ὄνομα καὶ ὀνομάζονται πάθη.

Κ Ε Φ. Ι Ε΄.

Περὶ Παθῶν.

303. Ἡμεῖς ῥέπομεν ἐκ φύσεως πρὸς τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐκφεύγομεν φύσει τὰ κακὰ. (261): ὅ εἰσιν ἡμεῖς εἴμεθα φύσει καὶ αἰσθητικοὶ καὶ λογιστικοί. Ἀλλὰ τὸ νὰ ἦναι τις ἐκ φύσεως αἰσθητικὸς καὶ λογιστικὸς ἀραγε δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, κεῖται ὄχι ἐπ' αὐτῷ τὸ νὰ μὴν ἦναι τοιοῦτος, ἀλλ' ἐλκύεται τρόπου τινὰ ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν, καὶ πολλῶ πλεον ὠθεῖται ὑπὸ τῶν κακῶν; Κατὰ τοῦτο λοιπὸν τὸ σημαινόμενον θεωρουμένων τῶν ὀρεκτῶν καὶ βουλευτῶν, ἡ ὄρεξις αὐτῶν ὀνομάζεται χρεία, καὶ αὐτὰ χρειώδη· χρεία λοιπὸν εἶναι ἐπιθυμία δραστήριος γενέ-

νώμενη ἐκ τῆς σερήσεως ἀναγκαίου τιὸς πράγματος· ὡς ἢ ἡ τροφή, τὰ ποτὰ, καὶ τὰ ἐνδύματα εἶναι αἱ πρῶται καὶ φυσικαὶ χρεῖαι τοῦ ἀνθρώπου, ὧν πέρ ἀπόντων, αὐτὸς ἀποθνήσκει. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον αἰσθητικὸς, ἀλλὰ καὶ λογικὸς, τούτου ἕνεκεν καὶ αἱ χρεῖαι αὐτοῦ εἶναι ὄχι μονοειδεῖς, ἀλλὰ τριῶν ειδῶν: φυσικαὶ, λέγω, εἴτε αἰσθητικαὶ, τοῦ νοῦς, καὶ τῆς καρδίας. Καθότι ἡμεῖς βλέπομεν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἔχη χρεῖας ὄχι μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πνεύματος, οἷαι εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ ἡ μάθησις. . . καὶ ἔτι νὰ ἔχη χρεῖας ὄχι μόνον τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας, ἥτις βέβαια δὲν ἔγεινεν εἰς τὸ νὰ διαμένῃ διάκενος, καὶ τούτου ἕνεκεν βέβαια ἕκαστος ἐπιθυμεῖ τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ὄχι τῆς ἐρημίας, καὶ οὔτε εὐχαρισεῖται εἰς τὴν ἀπλῶς κοινωνίαν, ἀλλὰ ῥέπει καὶ εἰς τὸ νὰ ἐνωθῆ με ἓν πρόσωπον, καὶ νὰ μὴν διαμένῃ μεμονωμένος, ἀπὲρ δηλονότι εἶναι χρεῖαι τῆς καρδίας.

304. Πολλάκις ὅμως τὰ χρειώδη δὲν διαμένουσιν εἰς τὸ ἑαυτῶν μέγεθος, ἀλλὰ μεγαθύνονται, πλην ὄχι ἀπλῶς, ἀλλ' ἕνεκα τριῶν: ἕξεως, λέγω, ἀναλύσεως, καὶ φαντασίας. Καθότι ἄν τις παρατηρήσῃ εἰς τὰ τῆς ἡμετέρας βουλήσεως, εἴτε εἰς τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας, ἢ θελευ ἰδοῖ ὅτι ἐκτὸς τῆς ἀκαριαίας ἐνεργείας, εὔται εἰς τὰ ἡμέτερα ὄργανα διάθεσις τις ἢ τρόπος ἐπίμονος, ἥτις δηλονότι φηνομένη πολλάκις, ὀνομάζεται ἕξις (138), ὡς οὔσης τῆς ἕξεως διαθέσεως τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κινήσεις εὐκόλως, ταχέως, καὶ σχεδὸν ἀνεπαίσθητως. Ἀλλὰ - τὸ νὰ γίνηται τι εὐκολωτέρως, τί ἄλλο σημαίνει, εἰμὴ ὑπεροχὴν αὐ-

τοῦ ὡς πρὸς τὰ λοιπά; β'. εἶναι εὐκόλον νὰ ἰδῆ τις ὅτι καὶ ἡ ἀνάλυσις πληθύνει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐπομένως διὰ τοῦ συνδιασμοῦ μεγαθύνει τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας. Καθότι ἔσωσαν τρεῖς σμικραὶ ἡδοναὶ ἢ λύπαι, ὡς α, β, γ. . . τότε ἂν μὲν γίνηται ἐκάστη αὐτῶν ἀνὰ μέρος, θέλει εἶναι σχεδὸν ἀνεπαίσθητος, ὡς ἐσομένη ἢ α, ἢ β, ἢ γ. . . ἂν δὲ μετὰ συνδιασμοῦ, τότε θέλουσιν εἶναι $αβ + αγ + βγ + αβγ$. γ' Ἡμεῖς εἶδομεν ὅτι ἡ φαντασία ἔχει ὄχι μόνον τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ παριστᾷ τὰ ὄντα εἰς τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τὰ μεγαθύνῃ διὰ τῆς προσοχῆς βέβαια (72). Ὡς ἂν μία χρεῖα μεγαθυνθῇ διὰ τῶν ἐκτεθέντων τριῶν μέσων, τότε ἀλλάττει ὄνομα καὶ ὀνομάζεται Πάθος.

Πάθος, λέγουσιν οἱ ἄλλοι, εἶναι μία κλίσις, ἢ ἀποστροφή ἐσωτερικὴ τινος ἀντικειμένου τοσοῦτον ζῆληρά, ὡς ὁ τούτου ἀπεσπασμὸς πρὸς μετάβασιν ἄλλου αἰσθημένου ἢ ἰδέας νὰ ἐμποιῇ λύπην ἢ ἡδονήν: λύπην μὲν ἂν τὸ ἀντικείμενον ἦναι ἀγαπητόν, ἡδονὴν δὲ, ἂν μισητόν. Καὶ κατ' ἄλλους, πάθος εἶναι αἰσθημα πλείου δυνατῶν τῶν λοιπῶν ἀνανεύμενον εἰς πᾶσαν στιγμήν. Καὶ, κατ' ἄλλους, πάθος εἶναι ἐπιθυμία δυνατὴ μετὰ ἕξεως ἕνεκα τῆς ἡδονῆς, ἢν πέρ τις εὐρίσκει εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἑνὸς ἀγαθοῦ, ἢ τῆς λύπης τῆς προξενουμένης ἕνεκα τῆς σερήσεως αὐτοῦ. . . ἢ ἕνεκα τῆς λύπης, ἢν τις δοκιμάζει εἰς τὴν ἀπάντησιν ἑνὸς κακοῦ, καὶ τῆς ἡδονῆς, ἢν περ προξενεῖ ἢ τε ἀπουσία καὶ ὁ μηδενισμὸς αὐτοῦ. Φαίνεται ὅμως ὅτι πάθος εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ἀδυναμία τοῦ ὀρεγομένου ὡς πρὸς τὸ ὀρεκτόν, ἢ ὑστὴρ τοῦ ὀρεκτοῦ ὡς

πρὸς τὸ ὀρεγόμενον: ἢ ἂν θέλης φθορὰ τῆς ἰσορροπίας αὐτῶν ἀποκτηθεῖσα ἕνεκα τῆς ἕξεως, ἀναλύσεως, καὶ φαντασίας. Καὶ οὗτος εἶναι ὡς φαίνεται ὁ λόγος δι' ὅν περ ἡ φαντασία ἐλέχθη μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν παθῶν. Πλὴν πότε; μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Καθότι ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ζητεῖ τὰ ἀγαθὰ καὶ φεύγει τὰ κακὰ ἐκ φύσεως, ἐπόμενον εἶναι, ἂν σκελετεύσῃ ἐν ἀγαθῷ ἢ ἐν κακῷ, ὥστε νὰ τὸ εὖρη ἀναγκαιότατον πρὸς ἀπόκτησιν ἢ φυγὴν: ἢ ἂν θέλης μᾶλλον ἑαυτοῦ ἀγαθῷ ἢ μᾶλλον κακῷ, νὰ τὸ διώκῃ μᾶλλον τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν, ἢ νὰ τὸ ἐκφεύγῃ μᾶλλον τῶν λοιπῶν κακῶν, ὡς κεχρωσμένον δηλονότι οὕτως ὑπὸ τῆς φαντασίας. Πλὴν ἐπειδὴ καὶ πάντα ταῦτα γίνονται ὄχι ἀκαριαίως, ἀλλ' ἐν χρόνῳ, δῆλον ὅτι τὰ πάθη εἶναι ἕξεις, καὶ ἄνευ τῆς ἕξεως εἶναι ἀνυπόστατα, διὸ ἀφανισμὸς ἑνὸς πάθους εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ὁ χρόνισμός τῆς ἀπουσίας τοῦ ὀρεκτοῦ, εἴτε ὁ ἀπομακρυσμὸς αὐτοῦ. Ὡς πάθος ἤθελεν εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ αἰσθητικότης ἐξερχομένη εἰς τὰ ἔξω σώματα.

305. Εἰ δὲ καὶ ζητήσῃ τις καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν παθῶν, οὗτος θέλει ἰδεῖ ὅτι αὕτη εἶναι κυρίως μὲν τὰ παραδείγματα, ἐξ ὧν τις περικυκλοῦται ἐκ τῆς νηπιότητος αὐτοῦ, αἱ διδασκαλίαι, αἱ προλήψεις, ἴσως δὲ καὶ τὸ κλίμα, ὅπερ κατοικεῖ, καὶ ἡ ἀτομικὴ κατασκευὴ αὐτοῦ. Καθότι ἐπειδὴ τάτε ἀγαθὰ καὶ κακὰ εἶναι ὄχι ἓν, ἀλλὰ πολλὰ, καὶ ἐπειδὴ εἶναι λόγος οὐδεὶς τοῦ νὰ προκρίνη τις τοῦτο τὸ ἀγαθὸν μᾶλλον τῶν λοιπῶν, ἢ νὰ ἐκφεύγῃ τοῦτο τὸ κακὸν μᾶλλον τῶν λοιπῶν, ἐπόμενον εἶναι ἂν ἐν ὀρεκτὸν μεγαλυνθῇ: εἴτε γένῃ μείζον ἑαυτοῦ ἕνεκα

τῆς ἕξεως, ἀναλύσεως, καὶ φαντασίας (302), καὶ γένη ταυτοχρόνως καὶ μείζον ἀπάντων τῶν λοιπῶν ὀρεκτῶν, ὅπερ καὶ πάθος τότε λέγεται. Ὡς πάθος ἤθελεν εἶναι ἐπιθυμία ἢ ἔκκλησις, ἥς τενος τὸ ἐπιθυμητὸν ἢ φευκτὸν εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἢ κακῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ῥοπή πρὸς τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἔκκλησις τῶν κακῶν (261), ἐπόμενον εἶναι πᾶς λογισμὸς καὶ πᾶσα πράξις τοῦ ἔχοντος τὸ πάθος να ἀφορᾷ πρὸς οὐδὲν μᾶλλον, ἢ πρὸς ὃ ἐφίεται ἢ ἐκφεύγει. Καὶ τούτου ἕνεκεν, ὡς φαίνεται, καὶ πάθος ὀνόμασαι (128). Ἄλλ'— ἡ αὔξησις ἐνὸς ὀρεκτοῦ ἢ βουλητοῦ τί ἄλλο εἶναι, εἰμὴ αὔξεις ἡδονῶν ἢ λυπῶν, ὡς οὔσης τῆς ὀρέξεως ἐκτάσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ἀγαθὰ ἢ συζολῆς αὐτῆς ἐκ τῶν κακῶν (257); Ὡς ὁ ἄξων τῶν παθῶν εἶναι αἰ ἡδοναὶ καὶ αἰ λύπαι. Οὕτως ἡμεῖς λέγομεν πάθη τὴν ἀγάπην, τὸν ἔρωτα, τὸ μῖσος, τὸν ζῆλον, τὸν ἔλεον, τὸν φθόνον, τὸ φιλότιμον, κτξ, ὅπερ δηλονότι εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡδοναὶ καὶ λύπαι πεποιωμένα, καὶ ὄχι ἀκαριαῖαι. Ὡς πάθος ἤθελεν εἶναι ὑπόστασις ἡδονῆς ἢ λύπης.

306. Ὡς ὁ ἄξων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἢ κινήσεως εἶναι τὰ πάθη, καὶ ἄνευ αὐτῶν τὸ πᾶν ἤθελεν εἶναι νεκρὸν. Πλὴν ποτὲ μὲν πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ, ποτὲ δὲ πρὸς ὑφῆσιν ἢ καὶ ὄλεθρον. Καθότι ἂν τὰ πάθη ἔλλειπον, ὁ ἀνθρώπος δὲν ἤθελε βοηθοῖ ἀνθρώπου. . . οἱ ἀνθρώποι δὲν ἤθελον ἔλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν. . . οἱ γυνήτορες δὲν ἤθελον φροντίζου περὶ τῆς διατηρήσεως ἢ βελτιώσεως τῶν ἰδίων τέκνων. . . τὰ τέκνα δὲν ἤθελον

γηροκομοῖ τοὺς γεννήτορας . . οὔτε τέχναι οὔτε ἐπιστῆμαι ἤθελον λάβοι ὑπαρξιν, καὶ πολλῶ πλέον νὰ τελειοποιηθῶσιν. Ὡς τε τὰ πάθη εἶναι ἡ ἀρμονία καὶ ἡ διατήρησις τοῦ κόσμου. Καὶ ἐξ ἐναντίας, ἂν τὰ πάθη ἔλλειπον, οἱ γεννήτορες δὲν ἤθελον ἀποσφύρονται τὰ τέκνα αὐτῶν . . τὰ τέκνα δὲν ἤθελον καταλυτοῖ τοὺς γεννήτορας αὐτῶν . . ὁ ἄνθρωπος δὲν ἤθελε καταδιώκει τὸν ἄνθρωπον . . οὔτε τυραννίαι, οὔτε ἀρπαγαί, οὔτε πόλεμοι ἤθελον ἔχει ὑπαρξιν ἐν τοῖς οὐσί. Ὡς τε τὰ πάθη εἶναι ἡ ἀταξία καὶ ὁ ὄλεθρος τοῦ κόσμου. Ἐν γένει ὅμως τὰ πάθη τῆς ἐπιθυμίας εἶναι ἰσχυρότερα τῶν τῆς ἐκκλίσεως. Καθότι ἡμεῖς βλέπομεν πολλοὺς νὰ ἀπολλύωσι τὴν υἰεΐαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἀπολαύσεως τοῦ ἐπιθυμητοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ βλέπωμεν νὰ συμβαίνει τὸ αὐτὸ, ἢ κἂν σπανιώτατα εἰς τὰ πάθη τοῦ μίσους. Ὡς τε ὀρθῶς ἤθελε συνάξοι τις ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη νὰ ἐπιθυμῇ μᾶλλον ἢ νὰ μισῇ

307. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λύπαι εἶναι ὄχι μονοειδεῖς, ἀλλὰ τεσσάρων ειδῶν (284), ἐπόμενον εἶναι καὶ τὰ πάθη νὰ ἦναι ἐπίσης. Οὕτω τὸ, γαστρίμαργος, τὸ, ἀκόλαστος κτξ, ἀνάγονται εἰς τὰ τῆς σαρκὸς ἢ αἰσθησίων . . τὸ, δὲ σπουδαῖος καὶ κακὸς εἰς τὰ τῆς βελτιώσεως . . τὸ, δὲ φιλάργυρος καὶ ἄσπιτος κτξ, εἰς τὰ τῆς προνοίας . . καὶ τέλος τὸ, ἐλεήμων καὶ ἄσπλαγχνος, κτξ, εἰς τὸ δυνάμει.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ πάθη τῶν αἰσθησίων προσηγορεύονται ὄχι δι' ἑνὸς αἰσθητηρίου, ἀλλὰ διὰ πέντε, ἐπόμενον εἶναι καὶ ταῦτα νὰ ἦναι πέντε ειδῶν. Οὕτως ἡ μεν

γαστριμαργία ἀνάγεται εἰς τὴν γεῦσιν, ὁ δ' ἔρως, εἰς τὴν ὄρασιν, ἢ δ' ἀτέλγεια, εἰς τὴν ἀφῆν, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Πολλάκις ὅμως τὰ αἰσθητήρια βοηθοῦνται ὑπ' ἀλλήλων, ὥστε τὸ πάθος τοῦ ἐνὸς νὰ δυναμοῦται ὑπὸ τῆς συνδρομῆς τῶν ἄλλων: ὡς δηλονότι ὁ ἔρως ὑπὸ τῆς ἀφῆς καὶ ἀκοῆς. Δῆλον δ' ὅμως ὅτι τὰ πάθη τῶν αἰσθήσεων ἔλαβον καταχρηστικῶς τοῦτο τὸ ὄνομα, καὶ ὅτι τὰ αἰσθητήρια, εἴτε τὰ τούτων ἀποτελέσματα: τὰ αἰσθήματα λέγω, εἶναι ὀλοτελῶς ἀρχαὶ τῶν παθῶν, ἀλλ' ὁ νοῦς, ἀλλέως ἔπρεπε καὶ τὰ κτήνη νὰ ἔχωσι πάθη, καὶ ὡς φαίνεται εἶναι ἀνεπιτήδεια παθῶν. Καθότι ἔως οὗ ἐν ὄρεκτὸν εἶναι ὄρεκτὸν: ὁ ἐστὶν ἔως οὗ τι ἐνεργεῖ ὄν παρὸν, ἢ τούτου ἐνέργεια δὲν εἶναι πάθος, εἶναι ἀπλή ὄρεξις. Ὅταν ὅμως τὸ ὄρεκτὸν μεγαθυνθῆ (302), ὥστε νὰ λάβῃ ὑπόστασιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ (305), εἰς τρόπον ὅπου νὰ κινῆται ὁ ἄνθρωπος, ἐκείνου ἀπόντος, τότε ὀνομάζεται πάθος. Ἀλλὰ-τις ποτε εἶπεν ὅτι τὰ αἰσθητήρια ἀναλύουσι ἢ μεγαθύνουσι τὰ ἀντικείμενα; Τί-δαί, ἂν ἀπῆ ὁ μεγαθυνσμός ἐνὸς ὄρεκτοῦ, εἴτε ἢ φθορὰ τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τοῦ ὀρεγομένου καὶ τοῦ ὄρεκτοῦ (204), εἶναι δυνατὴ πλέον ἢ ὑπαρξίς τοῦ πάθους; Ἄν-ἐγὼ δὲν ἐγκαταλιμπάνω πᾶν αἶσθημα καὶ τὴν θεωρίαν παυτὸς ἄλλου ἀντικειμένου, καὶ ὑπάγω πρὸς ζήτητιν ἐνὸς μόνου, ἀλλ' ἐλκύομαι ἐπίσης ὑπὸ πάντων, πῶς τοῦτο ἠθελε λεχθῆ πάθος; Καθότι ἐγὼ βέβαια τότε πέκονθα οὐδέν (128). Τὰ πάθη ὅμως τῆς βελτιώσεως ἔχουσι τὸ μέγιστον κράτος ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Καθότι ἄπασαι αἱ τέχναι καὶ ἐπιστήμαι, αὐταὶ αἰ δυνασεῖαι, αἱ διοικήσεις, οἱ πόλε-

μοι, ἡ εἰρήνη, αἱ πολυτέλειαι, κτξ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν βελτίωσιν. Ἡ δ' ἀρετὴ καὶ κακία ἀνάγονται κυρίως εἰς τὸ δυνάμει.

308. Ἐν πρώτοις λοιπὸν λέγω ὅτι τὰ πάθη θεωρούμενα ὡς ἕξεις (304): ὅ ἐστι ὡς ἐν χρόνῳ ἀποκτώμενα, εἶναι διαφόρου βαθμοῦ. Καθότι ἐπειδὴ κατ' ἀρχὰς τὰ πάθη εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἀπλῶς ὀρέξεις (αὐτόθι) εἰσὶν ἐπόμενον εἶναι βαθμηδὸν νὰ αὐξάνωνται καὶ νὰ δυναμοῦνται μὲ τὴν τε παρέλευσιν τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν μερῶν τοῦ ὄρεκτοῦ, ὥστε νὰ γίνωνται διαθέσεις καὶ ἕξεις. Καὶ ἡ πείρα θέλει ὅτι ὅσα τῶν παθῶν γεννῶνται, καὶ αὐξάνονται ταχέως, ταῦτα καὶ ταχέως μηδενίζονται. . . καὶ ἐξ ἐναντίας, ὅσα αὐξάνονται βραδέως, ταῦτα ἀποκαθίζονται γιγαντιαῖα καὶ δυσμόχλευτα. Καὶ ὁ λόγος τούτου τοῦ φαινομένου βέβαια εἶναι διττός: ἢτε σμικρότης δηλονότι τῆς ἕξεως, καὶ τὸ ἡμελημένον τῆς ἀναλύσεως, ἐν ᾧ ἐπακολουθεῖ τὸ ἀνάπαλιν εἰς τὰ βραδέως ἀποκτώμενα. Καθότι ἂν τις μικρῶς ἐξετάσῃ ἐν πράγματι, ὅχι μόνον δὲν θέλει τὸ θεωρήσει ἐκ παντὸς μέρους, ὥσπερ νὰ μὴν ἀπαντήσῃ ἐλαττώματα εἰς τὸ μετέπειτα, καὶ ἐχομένως νὰ ἀλλάξῃ γνώμην (262), ἀλλὰ καὶ ἀποκτῶν μικρὰν ἕξιν περὶ αὐτοῦ, ἐκ μικρᾶς ἐναντίας αἰτίας αὐτὸς θέλει ἐκκλίνει εἰς αὐτοῦ. Ἀκολουθεῖ ὅμως τὸ ἀνάπαλιν εἰς τὸ βραδύ πάθος. Καθότι ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅχι μόνον ἔχει πολὺν χρόνον εἰς τὸ νὰ ἀνασμιλεύσῃ τὸ ἀγαπητὸν ἀντικείμενον λίαν λεπτομερῶς, ἀλλ' ἔνεκα τούτου ἀποκτᾷ καὶ μεγάλην ἕξιν περὶ

αὐτοῦ, ὥς ἅπαντα τοῦ κόσμου τὰ πράγματα νὰ ἀδυνα-
τῶσι νὰ τὸν ἐλκύσωσιν ἐκεῖθεν.

309. β' Τὰ πάθη θεωρούμενα ὡς ἡθοναὶ καὶ λύ-
παι διακροῦνται εἰς δύο εἶδη: ταυτέσιν ἐπιθυμίας καὶ
φυγῆς, καὶ ἡ μὲν ἀγάπη, ὁ ἔρως, ἡ φιλία, τὸ φιλό-
πλουτον, ἡ σπουδή, κτξ, εἶναι πάθη ἐπιθυμίας, ἡ δ'
ὀργή, τὸ μῖσος, ὁ φθόνος, κτξ, εἶναι πάθη φυγῆς.
Ὡς ἐὰν μὲν τῶν πρώτων ὁ ἄνθρωπος κινεῖται πρὸς δια-
τήρησιν τῶν ἀγαπητῶν ἀντικειμένων, καὶ διὰ μέσου αὐ-
τῶν ἑαυτοῦ, διὰ δὲ τῶν δευτέρων, πρὸς ἀφανισμόν τῶν
φευκτῶν, ὅπερ εἶναι ἔμμεπος διατήρησις ἢ βελτίωσις ἑαυ-
τοῦ: ὁ ἐς ἑκάτερον αὐτὸς ζητεῖ οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὴν
ιδίαν διατήρησιν καὶ βελτίωσιν, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ,
ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ ἑαυτόν.

310. Ὡς ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ, κατὰ τοὺς μεταφυ-
σικοὺς, εἶναι τὸ πρῶτον καὶ ἡ πηγὴ τῶν παθῶν καὶ
κοινὸν εἰς ἅπαντας. Ἐγὼ ὁμῶς λέγω ὅτι ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ
δὲν εἶναι ὀλοτελῶς πάθος, ἀλλὰ νόμος τῆς φύσεως.
Καθότι ἕκαστος ὁμολογεῖ ὅτι τὰ πάθη εἶναι ὄχι ἔμρυτα,
ἀλλ' ἐπίκτητα (304), ἀλλέως ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι ἔ-
πρεπε νὰ ἔχωσι τὰ αὐτὰ καὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ πάθη,
καὶ ὄχι διάφορα καὶ ἐκ διαμέτρου ἐναντία. β' Τὰ
μὲν πάθη εἶναι ἕξις: ὁ ἐς πρὸς ὑπαρξιν δέονται χιόνου
(αὐτόθι), ἡ δ' ἀγάπη ἑαυτοῦ εἶναι σύμφυτος καὶ σύγ-
χρονος μὲ αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐἴτα ἔστιν
οὐδεὶς, ὅς τις δύναται νὰ μισήσῃ ἢ νὰ ἀποσραφῇ ἑαυτόν,
ἐν ᾧ τὰ πάθη γίνονται καὶ ἀπογίνονται. Ὡς ἡ ἀγάπη
ἑαυτοῦ δὲν εἶναι πάθος. Ἄν λοιπὸν δὲν ἦναι πάθος: ὁ

ἔσι δὲν εἶναι ἐπίκτητον, ἄρα σύμφυτον. Καθότι ἔσιν οὐ-
θεῖς, ὅστις δὲν ἐκφεύγει τὰς ἀλγηδόνους καὶ λύπας καὶ κατ'
αὐτὴν τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν. Ἄλλ' - αἱ ἀλγηδόνες καὶ
λύπαι τί ἄλλο εἶναι, ἢ μηδενισμὸς ἑαυτοῦ; Ἡ δ' - ἀπο-
φυγὴ τοῦ ἰδίου μηδενισμοῦ τί ἄλλο εἶναι, εἰμὴ διατή-
ρησις ἑαυτοῦ; Ἄλλα - τί ἄλλο ὀνομάζομεν ἡμεῖς ἀγάπην
ἑαυτοῦ, εἰμὴ τὴν ἰδίαν διατήρησιν καὶ τελειοποίησιν;
Ὡς εἰ ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ εἶναι νόμος τῆς φύσεως καὶ ὄχι
πάθος.

Θεωρεῖται ὅμως καὶ ἄλλη οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ
τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης καὶ τῶν παθῶν: τουτέστιν ὡς πρὸς τὸ ἀν-
τικείμενον αὐτιῶν. Καθότι ἡ μὲν ἀγάπη ἑαυτοῦ ἔχει δι'
ἀντικείμενον τὴν ἰδίαν τοῦ ἀνθρώπου διάθεσιν, τὰ δὲ πά-
θη, τὰ τούτων-αἷτια. Οὕτως ὁ μὲν φιλάργυρος ἀγαπᾷ
τὰ ἀργύρια: ἐξωτερικόν τι δὴλ., καὶ ὁ φθονερός φθονεῖ
τὸν ἑνδοξόν καὶ ὄχι τὴν δόξαν, ἐν ᾧ ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ
εἶναι αὐτὴ τε ἢ ἡδονὴ τοῦ διὰ χρημάτων ζῆν ἐν ἀνέσει,
καὶ ἡ λύπη ἢν τις δοκιμάζει, ἂν δὲν ἀποκαταστήσῃ ἑαυ-
τὸν ἑνδοξόν.

311. "Ἄν ὅμως καὶ ἡ ἀγάπη ἑαυτοῦ δὲν ἦναι πά-
θος, πλην εἶναι ἡ ἀρχὴ τῶν παθῶν καὶ ἡ μόνη πηγὴ
αὐτῶν. . . καὶ ἂν αὕτη ἔλλειπε, τὰ πάθη ἤθελεν ξη-
ραυθῆ. Καθότι-ἂν τις δὲν ἠγάπα ἑαυτὸν, ποῖος ἤθελεν
εἶναι ὁ λόγος τοῦ νὰ ἀγαπᾷ ἢ νὰ ἀποσρέφῃται ἄλλου;
Ἄν - τις δὲν ἤθελε τὴν δόξαν ἢ τὸν πλοῦτον περὶ ἑαυτῆς
τί τὸν ἔμελλεν, ἂν ἄλλος ἀπελάβανε ταῦτα; Ἐκαστος
λοιπὸν εἶναι τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος, καὶ ἅπαντα τὰ
λοιπὰ εἶναι σημεῖα, ἔνθα περατοῦται ἡ σφαιρα αὐτοῦ.